

Okyanus Dalgalarından Taklamakan Çölüne Uyuşturucu Madde Kılavuzu^{*}

Substance Use Guidance from Ocean Waves to Taklimakan Desert

Abdullah Sabit Tuna^a

Taklamakan: Uyuşturucu Madde Kullanma(!) Kılavuzu

Sarp Bengü

İstanbul, 2000, Gendaş Kültür, 208 sayfa

Türkiye’de uyuşturucu madde kullanımındaki belirgin artış, madde kullanımını kamu politikalarının öncelikli konusu haline getirmiştir. Madde kullanımına yönelik kamu politikalarının yanında sivil toplum alanında gelişen duyarlılık, uyuşturucu madde bağımlılığı ile mücadelede ortaya konan yaklaşımlar ve yöntemler hakkında canlı bir tartışma zeminini de beraberinde getirmektedir.

Medya organlarında uyuşturucu madde kullanımı haber ve yazı dizisi şeklinde yer bulmakta, konuya yönelik belgeseller çekilmekte, bağımlılık konulu akademik çalışmalar yayımlanmakta, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları eğitim programları ve seminerler yoluyla toplumun farklı kesimleri madde bağımlılığı konusunda bilinçlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu gelişmelere rağmen bazı sorular varlığını sürdürmektedir. (a) Bağımlılıklarla mücadele sürecinde doğru yöntem arayışları ne düzeydedir? (b) Kamu politikaları düzeyinde ele

* “dalga” ve “takla” kelimeleri uyuşturucu alt kültüründe esrar sarhoşluğuna verilen isimlerdendir.

a Abdullah Sabit Tuna, Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kayalı Yerleşkesi, Kofçaz, Kırklareli

Elektronik posta: sabit.tuna@kirkklareli.edu.tr

alınan bağımlılık konusunda görünür etkinliklerin ve niceliksel verilerin yanı sıra somut ve kalıcı çıktıları sağlayacak hazırlıklar ve uygulamalar yeterli seviyede midir? (c) Bağımlılıklarla ilgili meseleleri hassasiyetle ele almak için gerekli formasyon ve tecrübe kurumsal olarak mevcut mudur? Bağımlılıklar konusunda toplumsal duyarlılık ve farkındalık oluşturma sürecinde öncelikler neler olmalıdır?

Sarp Bengü, çocuk eğitimi üzerine çalışmalar yayımlayan, otistik çocukların eğitimi ve rehabilitasyonu konusunda uzman bir pedagoğdur. Uyuşturucu madde kullanımı ve kültürünü ele aldığı *Taklamakan: Uyuşturucu Madde Kullanma(!) Kılavuzu* ve yer altı edebiyatının nadir örneklerinden *Acı Sigara* romanıyla tanınmaktadır. Yazar, pedagoji merkezli bir yaklaşım ile uyuşturucu madde kullanımının önlenmesine yönelik öneriler geliştirmektedir. Çalışma, uzun yıllar süren katılımlı gözlem (participant observation) verilerine, uyuşturucu bağımlıları ile yapılan akran eğitimlerine (peer education) ve kullanıcılara uygulanan anket formlarından elde edilen analizlere dayanmaktadır. Yazar, günlük hayatın her aşamasında kullanıcıları ve bağımlıları gözlemlemiş, onların duygu durumlarında ve davranışlarında yaşanan değişimleri ayrıntılı olarak ele almıştır. Araştırmaları ve gözlemleri esnasında karşılaştığı yaşam öykülerinin yanı sıra çeşitli yayın organlarında çıkan haberlere ve eroinin öykülerine atıflar yaparak bağımlı profilini, bağımlı-aile ve bağımlı-toplum ilişkilerini ayrıntılı biçimde ortaya koymuştur.

Sokakta yaşayan çocukların topluma kazandırılması için çalışmalar yapmış; kendi akrabası, yakın komşusu da dâhil olmak üzere çevresindeki birçok kullanıcının yaşantılarına ve uyuşturucu sebebiyle ölümlerine şahit olmuş yazar, eserini uyuşturucu madde kullanımı ve bağımlılığı konusunda hatalı bilgiler içeren çalışmalara yapıcı bir tepki olarak kaleme aldığını söylemek mümkündür. Literatüre yaptığı bu *farklı* katkı sebebiyle yayınlandığı dönemde oldukça ilgi gören eserin, ilerleyen yıllarda yeni baskısı yapılmamış ve eseri yayınlayan yayınevi kapanmıştır.

Kamu kuruluşlarının ve STK'ların uyuşturucu madde konusunda hazırladıkları broşürlerde ve eğitsel materyallerde yer alan bilgi eksikliği, abartılı ve yanlış söylemler okuyanların yanlış bilgilenmesine sebep olmakta ve bunun sonucunda öngörülemeyen tehlikeli sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Bengü çalışmasında, dolaşımda olan bu metinlerde karşılaştığı hatalı ifadelerden ve yargılardan

örnekler vermekte, bunları tartışmaya açmaktadır. “Verilecek bilgi/eğitim madde bağımlılığına merak uyandırmamalı, özendirmemelidir.” anlayışı uyuşturucu bağımlılığı ile ilgili yapılan çalışmaların temel ilkelerinden birisidir. Bu anlayış ilkesel olarak doğru olmakla birlikte uygulamada farklı sonuçlar doğurabilmektedir. “Uyuşturucu maddenin bir kez alınması dahi bağımlılık yapar.” ifadesine uyuşturucu madde bağımlılığı ile ilgili birçok bilgilendirici metinde rastlanılmaktadır. Bengü, bunun gibi yanlış ve abartılı ifadelerin, mevcut eserlerde yer aldığını dile getirerek gerçeklerden uzak, yalan ve kasıtlı yönlendirmelerle yapılan eğitimlerin etkisini sorgular. Bengü’nün çalışmasının tamamına hâkim olan yaklaşımı aşağıda özetlenmiştir.

Uyuşturucu maddenin ilk kullanımda bağımlılık yapması maddenin kendisi ile alakalı bir durum olmayıp kullanıcının kişiliği, psikolojisi ve eğilimleri ile doğrudan alakalıdır. Uyuşturucu maddelerin beden alışkanlığı, bağımlılık yapan bir özelliği olmakla birlikte kişi, sahip olduğu ruhi bozuklukların ve dengesizliklerin sonucu, alışkanlık oluşturmaktadır. Kişinin uyuşturucu madde kullanımına sebep olan, uyuşturucu alt yapısını oluşturan sosyoekonomik faktörlerin, ailevi sorunların, kişide var olan ruhi bozuklukların ve dengesizliklerin üzerinde durulması gerekmektedir. Patatesten ve bulgurdan alkol, topraktan afyon ve esrar çıktığı sürece, uyuşturucu sorunun tamamen bitmesi söz konusu değildir. Eğer uyuşturucu, kişilikteki yıpranmalar sonucunda birçok kurban bulabiliyorsa, daha kişilikli bir toplum oluşması için çalışılması gerekmektedir.

Kentlerde insani değerlerin önemsizleştiği; ailevi, geleneksel, dinî, mesleki, cinsellikle ilgili değerlerin kısacası, kişiliğin belkemiği olacak ana yapının bozulduğu dönemde çocuklar, bu yüksek değerlerle yüklenmeden «başarı» peşinde yaşama atılmakta ve çocuklara kocaman bir boşluk kalmaktadır. İnsani değerleri olmayan bir topluluğun bireyleri için bağımlılıktan başka çözüm yoktur. Bir işe, aileye, eşe, birtakım değerlere bağlılık, bağımlılığın panzehridir. Bu yönüyle bağımlılıklarda gözlemlenen en temel kayıplar bağlılık ve sevgi yitimidir. Bengü, “eroınman yetiştirme çiftlikleri” olarak tanımladığı ailelerden örnekler vererek bu ailelerde gözlemlendiği bağlılık ve sevgi eksikliklerini analiz etmektedir. En çok da genç yaşta eroın komasına girerek hayatını kaybeden Kanat Güner’in günlüklerinden istifade etmektedir.

Bengü, uyuşturucu madde kullanımı ile cinselliğin birbiriyle çok yakın konular olduğunu ve uyuşturucu bağımlılığı ile ilgili hazırlanan bilgilendirme metin-

lerinin aynı zamanda cinsellik hakkında bilgilendirmelere dayanmak zorunda olduğunu belirtir. Ona göre her iki konu kişilikle, kişinin bedeni üzerindeki tasarrufu ile doğrudan ilişkilidir. Uyuşturucunun olduğu yerde yanlış ve riskli cinsel davranışlar, intihar gibi yine bedenin kötüye kullanım durumu her zaman kendisini gösterecektir. Dolayısıyla madde bağımlılığı ve davranışsal bağımlılıkların birbirini besleme eğilimi her zaman söz konusudur. Aynı zamanda eğitimsiz kitlelerin uyuşturucu maddeye ve cinselliğe düşkünlükleri müzik, yazılı ve görsel medya yoluyla sürekli beslenmektedir.

Hazların nasıl yönetileceğinin bilinmediği bir dünyada çocuklar; ailede, okulda ve toplumda yanlış eğitilecek ve karşılaşılan zorluklara karşı mücadeleyi öğrenemeyeceklerdir. Bengü, dünya eğitim tarihinde, pedagojinin ilk dersinin “zorlukları yenmek” olduğunu hatırlatır ve eğitim süreçlerinin oluşturduğu steril, antikorsuz, aşırı korumacı bir dünyada savaşmayı ve mücadeleyi bilmeyen çocuklar yetişeceğini, zorluklara karşı dayanıksız, hazır tüketen, bağışıklık sistemi zayıf, uyuşturucu başta olmak üzere riskli davranışlarla mücadele edemeyecek güçsüz insanlar olarak hayatlarına devam edeceklerini söyler.

Bengü, çalışmasında Türkiye’deki bağımlılık algısına ve mücadele anlayışına değinir. Ona göre Türkiye’de bağımlılık meselesi fazlaca tıp merkezli ele alınmaktadır ve bu mesele sadece tıp ya da psikiyatri merkezli ele alınmayacak kadar karmaşık bir konudur. Bir eğitim bilimci olarak Bengü, meseleyi başlı başına bir eğitim sorunu olarak ele alır; okullardaki psikolojik danışmanların ve eğitim bilimcilerin daha fazla inisiyatif alması gerektiğini belirtir. Bu bağlamda önemli roller yüklediği bir diğer meslek grubu sokak çalışmacıları/egitimcileridir. Sosyal çalışma mesleğinin bir türü olan sokak çalışması/egitimi olmadan tam anlamıyla başarılı bir çalışmanın mümkün olamayacağını belirtir. Uyuşturucu madde kullanıcısının hayatı sadece belirli bir mekanla sınırlı olmadığından sadece tedavi yada rehabilitasyon süreçleriyle sınırlı bir mekanda çalışmak, bütünün sınırlı bir parçasını görmeye sebep olacak, hem vakıa özelinde kişinin hem de genel olarak kullanıcı-bağımlı profilinin anlaşılmasına engel olacaktır. Ailenin, doktorun, emniyet birimlerinin ve eğitimcinin üstlenmesi gereken sorumlulukların yanında bu süreçlerde eksik kalan sokak çalışması gerçekleştirilmediğinde uyuşturucu madde kullanıcısına ulaşılabilirlik azalacaktır.

“Taklamakan”ın yazıldığı döneme nazaran uyuşturucu madde kullanımı ile ilgili sorunlar daha da artmış, buna mukabil mücadele bağlamında da birçok

gelişme yaşanmıştır. Sorunun büyümesiyle doğru orantılı şekilde başta kamu kurumlarının ve sivil toplumun duyarlılığı artmış, somut çözümler için çabalar çoğalmıştır. 2000'lerin başlarında henüz bulunmayan kamu kurumları arası işbirliğinin ve koordinasyonun sağlanmasına yönelik birçok adım atılarak kurumlar arası iş birliği protokolleri sağlanmıştır. Uyuşturucu madde bağımlılığı ile mücadele, ilgili bakanlıkların ana gündem maddelerinden birisi olmuştur. Bu alanda durum tespiti, araştırma, politika belirleme, eylem planı gibi konularda birçok çalışma yapılmıştır. Öncesi ile karşılaştırıldığında ilgili meslek gruplarının daha bilgili ve duyarlı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak hem sorunun kaynağı hem de çözüm yeri olan eğitim konusunda büyük ve çözümlü zor sorunlar Türkiye'nin önünde durmaktadır. Bağımlı kişiliğin oluşmasına sebep olan sorunlu eğitim anlayışı hâlen aile, okul ve toplum denkleminde geçerliliğini korumaya devam etmektedir.

Yeşilay Cemiyeti, bağımlılıkla mücadele konusunda Türkiye'de ilk akla gelen kurumdur. Bengü, çalışmasının birçok bölümünde Yeşilay'a vurgu yapar ve Yeşilay'ın bağımlılıklarla mücadele konusunda yapması gerekenlere değinir ve bu konuda bazı öneriler sunar. 1999'da yaşanan büyük depremin etkilerinin henüz çok yeni olduğu bir dönemde yazılmasından dolayı deprem örneğini ele alır ve Yeşilay'ın üstlenmesi gerektiğini düşündüğü misyonu bu örnek üzerinden açıklar. Bir afet durumunda Kızılay ana yaşamsal desteği sağlarken Yeşilay, bölgede çocukların ve ailelerin psikolojik ve duygusal sorunlarının danışmanlığını üstlenmeli ve ana psikolojik desteği sağlamalıdır. Bengü'nün eleştirilerinin büyük bir kısmı ile ilgili olumlu değişimlerin yaşandığını, bağımlılıklar konusunda Yeşilay'ın önemli inisiyatifler aldığını, kamu ve sivil toplum arasında kilit bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür.

Geniş bir araştırmanın, ilginin ve tecrübenin hasılası "Taklamakan", uyuşturucu madde bağımlılığı meselesinden yola çıkarak bağımlılık meselesinin görünürdeki maddelerin ve araçların ötesinde bir kişilik, aile ve eğitim meselesi olduğunu başarılı bir biçimde ortaya koymaktadır. Bunu yaparken birçok gerçek vakıya, kullanıcıların-bağımlıların günlük hayatlarından aile profillerine, uyuşturucu madde ile kurdukları ilişkiden kendi aralarında geliştirdikleri jargona kadar uyuşturucu alt kültürüne dair ayrıntılı bilgiye yer vermektedir. Kurumların önleme, zarar azaltımı, tedavi, yasak ve yaptırımlar konusundaki yaklaşımlarına ve uygulamalarına yönelik -sokak tecrübesi olan bir eğitim bi-

limci olarak-ortaya koyduğu eleştiriler ve öneriler alana önemli bir katkı olarak kitapta yer almaktadır. Bengü'nün bağımlılıkların temelden çözümü için önerdiği sağlıklı bir eğitim, dengeli bir hayat, hazların doğru kullanılması ve uyuşturucu sorununun yasaklanmadan çözümü gibi konularda daha çok çalışılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Zira toplumsal meselelerde sorunun ne olduğu daha kolay tespit edilebilirken çözümün niteliği ve nasıllığı/usulü konusunda birçok farklı yaklaşım söz konusudur. Bağımlılıkların önlenmesi konusunda nitelikli çalışmaların ve uygulamaların biran önce yeterli seviyeye gelmesi, “taklalar ve dalgalar arasında” insanların ve ailelerinin kaybolmaması, yaklaşımları ve yöntemleri farklı da olsa bu konuda çalışan uzmanların en büyük temennisidir.